

SALLAND LOONT,

ORGANISEREN VAN MAATSCHAPPELIJKE DIENSTEN

Projectvoorstel Agro Food Overijssel

16 november 2021

SALLAND LOONT,

ORGANISEREN VAN MAATSCHAPPELIJKE DIENSTEN

Projectvoorstel Agro Food Overijssel

COLOFON

Opdrachtgever:

Collectief Midden-Overijssel

Uitgevoerd door:

Rom3D

Willem Rienks

Gabi Stoffelen

www.rom3d.nl

Marb Consultancy

Hanneke Kraaijenveld

www.marbconsultancy.nl

Harfsen, 16 november 2021

INHOUD

1	Begrippen	4
2	Samenvatting	5
3	Inleiding	7
	3.1. Grote opgaven vragen integrale gebiedsgerichte aanpak.....	7
	3.2. In Salland gebeurt al veel	7
	3.3. Gebiedsorganisatie nodig.....	8
	3.4. Doel van project	8
	3.5. Resultaten eind 2023.....	8
4	Maatschappelijke opgaven	9
	4.1. Stikstof.....	9
	4.2. Klimaat en CO ₂	9
	4.3. Biodiversiteit.....	9
	4.4. Water	9
	4.5. Samenhang maatschappelijke opgaven en GLB-doelen.....	10
	4.6. Aanvullende opgaven.....	10
5	Ambities voor Salland.....	11
	5.1. Van maatschappelijke opgaven naar ambities.....	11
	5.2. Van ambities naar aanbod van maatschappelijke diensten	11
	5.3. Organiseren van de vraag naar maatschappelijke diensten	11
6	Gebiedsorganisatie Salland Loont.....	13
	6.1. Transactie vraagt vertrouwde gebiedsorganisatie.....	13
	6.2. Rollen en verantwoordelijkheden.....	13
	6.3. Schets van beoogde organisatie.....	14
7	Activiteiten	15
8	Begroting en financiering.....	16
9	Projectplanning en organisatie	18
	9.1. Projectplanning	18
	9.2. Projectorganisatie	18
10	Risico's.....	20
11	Bijlagen	21

1 BEGRIPPEN

Agrariër/agrarisch ondernemer

In dit document worden de begrippen agrariër en agrarisch ondernemer veel gebruikt. Onder dit begrip vallen agrarisch ondernemers en andere grondgebruikers.

Maatschappelijke diensten

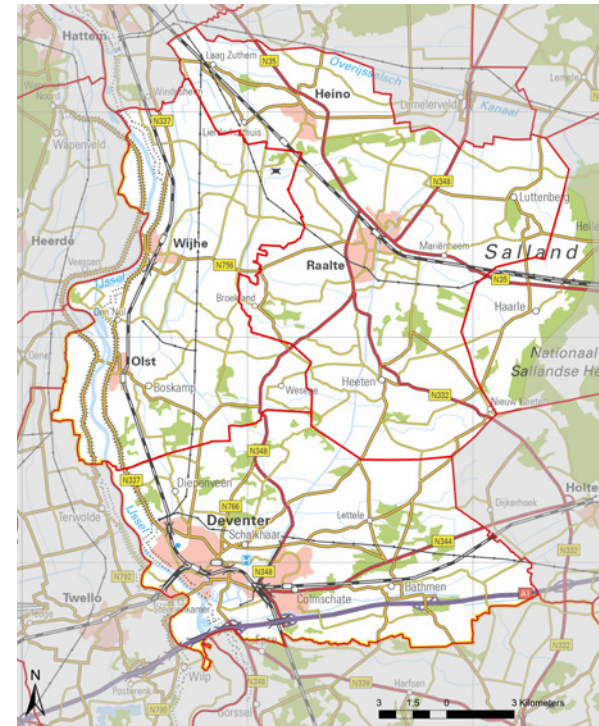
Maatschappelijke diensten zijn maatregelen die agrariërs treffen op hun gronden waarmee invulling wordt gegeven aan maatschappelijke opgaven zoals stikstofreductie, CO2-reductie, schoon water, toename van biodiversiteit etc. In bijlage 1. Maatregelentabel is een lijst van dergelijke maatregelen opgenomen.

Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's)

Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) zijn variabelen om prestaties van boerenbedrijven te analyseren. Zo kan de inzet van agrariërs ten aanzien van maatschappelijke opgave op een uniforme manier gemonitord en vergeleken worden. Per bedrijf kan met verschillende maatregelen worden gewerkt aan het verbeteren van de prestaties. De verbeteringen worden meetbaar in de KPI's.

Salland Deal

Een netwerk van organisaties en overheden die bezig zijn met concrete plannen voor het landelijk gebied van Salland. Het netwerk bestaat uit IJssellandschap (beheerder van grote landerijen), de pachtersvereniging Deventer en omstreken, LTO-Salland, Agrarische NatuurVereniging Collectief Midden-Overijssel, Landschap Overijssel namens de terreinbeherende organisaties, Kostbaar Salland (Fonds voor landschapsonderhoud), gemeenten Deventer, Olst-Wijhe en Raalte en Waterschap Drents Overijsselse Delta.

Figuur 1.
projectgebied
Salland

2 SAMENVATTING

Voorliggend projectplan betreft een aanvraag voor de subsidieregeling Stimulering toekomstbestendige verduurzaming AgroFood sector van Provincie Overijssel. De aanvraag is een onderdeel van een transitie die de partijen die deel uitmaken van de Salland Deal de naam 'Salland Loont' hebben gegeven.

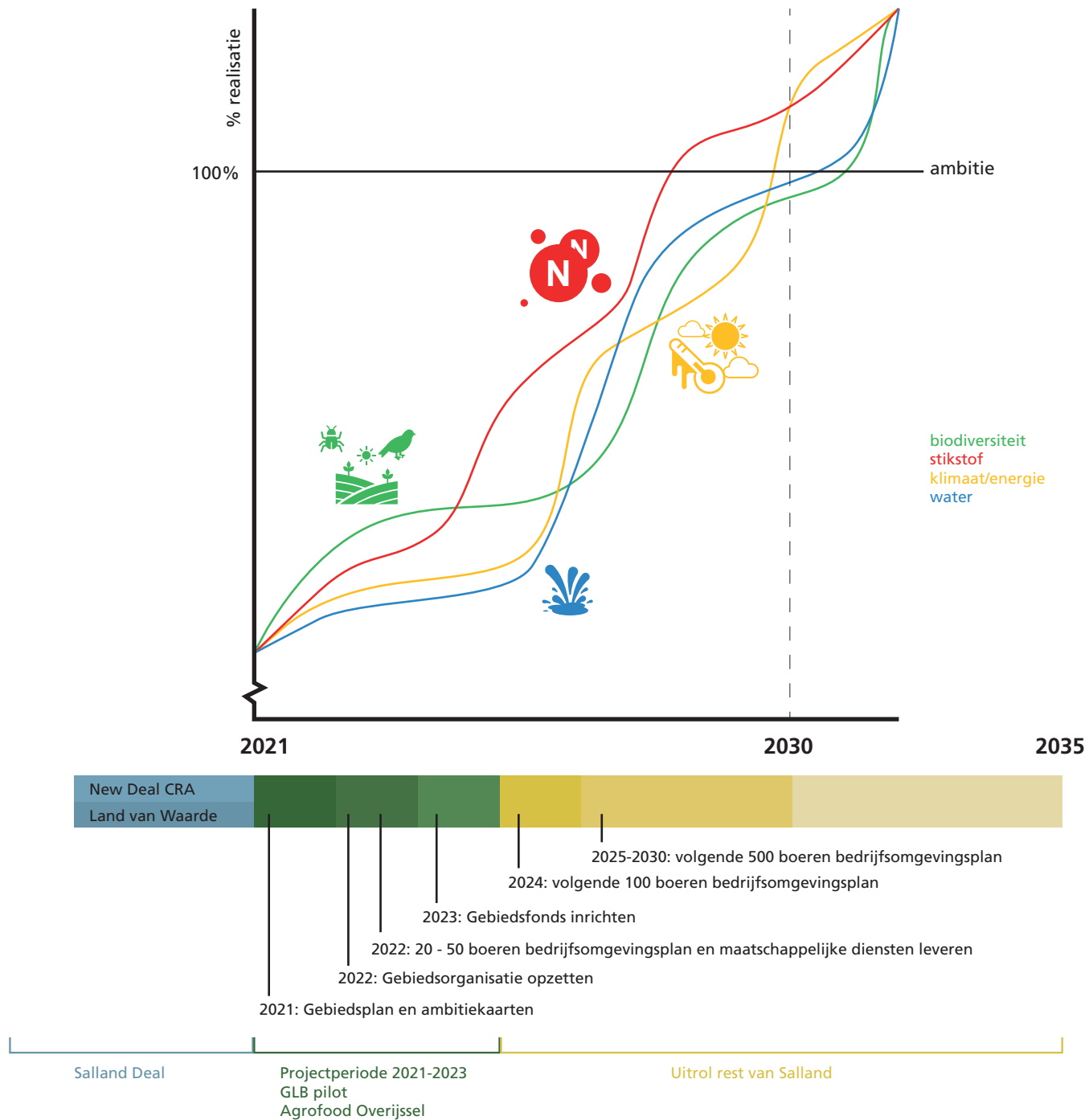
De transitie heeft betrekking op agrarisch ondernemers die van een productiegerichte manier van werken overgaan op een manier van werken waarbij ze naast agrarische producten ook maatschappelijke diensten leveren waar de samenleving om vraagt. Voor deze diensten worden de ondernemers vergoed.

Voorliggend projectplan schetst een aantal stappen in de transitie die projectmatig worden opgepakt. Een aantal stappen worden gefinancierd vanuit de Rijksoverheid in het kader van GLB-pilotprojecten.

Binnen de regeling Stimulering toekomstbestendige verduurzaming AgroFood sector van Provincie Overijssel wordt met name budget aangevraagd om de eerste stappen te zetten richting een gebiedsorganisatie die vraag en aanbod van maatschappelijke diensten gaat organiseren. En er wordt aanvullend budget aangevraagd voor activiteiten uit het GLB-pilotproject.

De partijen uit de Salland Deal schatten in dat de genoemde transitie in Salland kansrijk is maken daarbij de volgende strategische overwegingen:

- In Salland is er al veel kennis en ervaring opgedaan met maatschappelijke diensten: LandvanWaarde pilot, groenblauwe dienst van Kostbaar Salland en agrarisch natuurbeheer bij Collectief Midden-Overijssel.
- Onder agrarisch ondernemers is er in Salland draagvlak voor maatschappelijke diensten.
- Er wordt in Salland al met verschillende beloners gesproken over lange termijn afspraken ten aanzien van maatschappelijke diensten.
- Er is bij de partijen van de Salland Deal draagvlak voor het bundelen van krachten tot één loket voor heel Salland waar diensten aangeboden kunnen worden en van waaruit deze diensten betaald worden. Het loket wordt een gebiedsorganisatie die voortkomt uit de bestaande structuren en organisaties.

Figuur 2.
Transitie 'Salland
Loont' in de tijd en de
beoogde beweging op
de maatschappelijke
opgaven.

3 INLEIDING

3.1. GROTE OPGAVEN VRAGEN INTEGRALE GEBIEDSGERICHTE AANPAK

In het landelijk gebied spelen grote opgaven die onderling samenhangen. Belangrijke actuele maatschappelijke opgaven zijn de stikstofopgave, de klimaat- en CO₂-opgave, het biodiversiteitsvraagstuk en schoon water. De complexiteit en onderlinge samenhang van de verschillende opgaven maakt het zowel voor de agrarische ondernemers als voor de overheid en de markt lastig om stappen te zetten om de opgaven in te vullen. Een integrale, gebiedsgerichte aanpak is nodig om invulling te geven aan de genoemde opgaven.

Voor de overheid geldt bijvoorbeeld dat de verschillende opgaven om ruimtelijke keuzes vragen die kunnen conflicteren. Voor de agrarische ondernemers geldt onder andere dat hun verdienmodel onder druk staat waardoor veel kleinere bedrijven, die een relatief grote rol spelen in het onderhoud van het landschap en de biodiversiteit, weinig toekomstperspectief hebben. En voor de markt geldt dat de Nederlandse agrarische sector een exportmarkt bedient waar de Nederlandse consument beperkt invloed op heeft. Sturen op het maken van maatschappelijke keuzes door de consument draagt beperkt bij aan de maatschappelijke opgaven. Het is dus van belang om via een integrale aanpak de maatschappelijke opgaven in te vullen. En het is van belang dat er andere geldstromen op gang komen dan via het product.

3.2. IN SALLAND GEBEURT AL VEEL

In Salland werken diverse gebiedspartijen sinds enkele jaren bottom-up samen aan de transitie naar een duurzaam landelijk gebied binnen de zogenaamde Salland Deal. Binnen de Salland Deal is de afgelopen jaren gewerkt aan diverse projecten zoals Salland Eet en Boert bewust, Deltaplan Agrarisch Waterbeheer en verschillende kavelruilprojecten. Binnen twee specifieke projecten is een aanvang gemaakt met het toebedelen van een rol aan agrariërs in de genoemde maatschappelijke opgaven.

1. De New Deal: binnen dit project is in 2019 door het College van Rijksadviseurs een lange termijn toekomstbeeld voor Salland geschetst voor landschapsinclusief agrarisch ondernemen. Vervolgens is dit toekomstbeeld binnen de Salland Deal omarmd.
2. LandvanWaarde: Binnen dit project wordt sinds 2017 ervaring opgedaan met een beloningssystematiek voor natuurinclusief agrarisch ondernemen.

De Salland Deal partners hebben onlangs, met steun van provincie Overijssel, een kwartiermaker aangesteld. De kwartiermaker heeft een inventarisatie gemaakt langs relevante partijen die bezig zijn met het landelijk gebied in Salland. De belangrijkste inzichten van de kwartiermaker zijn:

- Betrokken Salland Deal partners zijn gemotiveerd om ambities t.a.v. de genoemde maatschappelijke opgaven te vertalen naar een beter verdienmodel voor agrarisch ondernemers.
- Binnen de pilot LandvanWaarde is duidelijk geworden dat agrarisch ondernemers bereid zijn een rol te spelen in het invullen van maatschappelijke opgaven.
- In de praktijk komt het bij elkaar brengen van het aanbod van diensten waarmee maatschappelijke opgaven worden ingevuld (door agrariërs) en de vraag naar deze diensten (door de samenleving) onvoldoende van de grond. Inspanningen zijn versnipperd, beleid is diffuus en er zijn vele schotten.
- De Salland Deal partners zien voor zich hoe vraag en aanbod van de genoemde diensten bij elkaar gebracht kunnen worden. Het gezamenlijk formuleren van ambities, een krachtige organisatie die transacties tussen samenleving en agrariërs organiseert, en lange termijn commitment zijn de kernpunten van dit vergezicht.
- Inzicht in wat agrariërs motiveert en belemmert bij het leveren van genoemde diensten is nodig om de maatschappelijke opgaven ingevuld te krijgen.
- De New Deal en de pilot Land van Waarde vragen om een logisch vervolg. Afgesproken is de komende jaren de krachten te bundelen.

3.3. GEBIEDSORGANISATIE NODIG

Om een integrale gebiedsgerichte aanpak te stroomlijnen en diensten die invulling geven aan maatschappelijke opgaven te organiseren is een gebiedsorganisatie voor Salland nodig. Deze organisatie gaat geldstromen ten behoeve van verschillende opgaven koppelen aan concrete diensten. Hierna te noemen: maatschappelijke diensten. Onder geldstromen kunnen naast financiële middelen ook zaken vallen als grond, ruimte in beleid en ruimte in ondernemerschap.

Figuur 3. Gebiedsorganisatie organiseert transactie tussen agrariërs en samenleving.

3.4. DOEL VAN PROJECT

Het eerste doel van het project 'Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten' is om tegelijkertijd te werken aan de invulling van maatschappelijke opgaven én bij te dragen aan een florierende landbouw in Salland.

Het tweede doel van het project is om te weten te komen wat agrariërs en beloners motiveert en belemmert bij het invulling geven aan maatschappelijke opgaven én wat de gebiedsorganisatie hieraan kan bijdragen.

Het derde doel is dat agrariërs en burgers in Salland bekend zijn met maatschappelijke diensten in Salland.

3.5. RESULTATEN EIND 2023

De resultaten van het project 'Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten' zijn:

- Handelingsperspectief voor agrariërs.
- Een gedragen vertaling van de maatschappelijke opgaven (stikstofreductie, CO2-reductie, toename van biodiversiteit en schoon water) naar een set van ambitiekaarten voor Salland en bijbehorende maatschappelijke diensten.
- Een strategie ten aanzien van het opzetten van de gebiedsorganisatie in Salland die maatschappelijke diensten organiseert en de transacties tussen agrariërs en de maatschappij faciliteert.
- Voor 1 miljoen euro afgesloten contracten voor maatschappelijke diensten met agrariërs, voor eind 2023.
- Inzicht in wat agrariërs motiveert om te werken aan de genoemde maatschappelijke opgaven.
- Inzicht in wat belonende partijen motiveert om te belonen voor de invulling van de maatschappelijke opgaven.
- Uitgevoerde communicatiestrategie ten behoeve van bekendheid onder agrariërs en burgers over maatschappelijke diensten in Salland.
- Vijfentwintig boerenbedrijven hebben een bedrijfsomgevingsplan en doen ervaring op met maatschappelijke diensten.
- Inzichten in praktische en politieke knelpunten t.a.v. het realiseren van maatschappelijke opgaven op grond.

4 MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN

In dit hoofdstuk wordt een toelichting gegeven op de maatschappelijke opgaven waar het project 'Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten' zich op focust: de stikstofopgave, de klimaat- en CO₂-opgave, het biodiversiteitsvraagstuk en schoon water. Per opgave wordt toegelicht wat er speelt op het gebied van beleid en wetgeving. Binnen beleid en wetgeving is er vaak nog weinig aandacht voor het handelingsperspectief voor agrariërs.

4.1. STIKSTOF

In de stikstofwet van 2021 is aangegeven dat er in 2030 26% reductie in de uitstoot van ammoniak en stikstofoxiden moet plaatsvinden. In 2035 moet deze reductie zelfs 50% zijn. Dit kan door minder vee te houden maar ook via technische maatregelen zoals schonere voertuigen en fabrieken of specifiek voor de landbouw via – een combinatie van – het voerspoor, via emissiearme mestaanwending, via mestverwerking, meer weidegang en via aangepaste stalsystemen.

In Overijssel beoogt de provincie met de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) een significante daling van de stikstofemissie. Salland is een van de GGA-gebieden. De provincie streeft naar een integrale gebiedsgerichte benadering, zolang die een tijdige en effectieve aanpak van de stikstofproblematiek niet in de weg staat. Synergie met de Gebiedsgerichte Aanpak is uitgangspunt voor het project 'Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten'.

4.2. KLIMAAT EN CO₂

In het klimaatakkoord is afgesproken dat in Nederland er 49% minder CO₂ wordt uitgestoten in 2030 ten opzichte van 1990. In 2050 moet de CO₂ uitstoot met 95% zijn teruggebracht. De EU heeft een doelstelling vastgelegd op 55% minder CO₂ uitstoot in 2030. Dit kan door enerzijds energie duurzaam op te wekken met wind, zon en biomassa en anderzijds door energie te besparen en daarnaast door in de bodem of landschapselementen extra koolstof op te slaan.

4.3. BIODIVERSITEIT

Doelen voor biodiversiteit en natuur zijn in verschillende documenten vastgelegd. Natuurgebieden worden beschermd via het Nationaal Natuur Netwerk en Natura2000. Soortenbescherming loopt via Vogel- en habitatrichtlijnen en het nationale soortenbeleid. Overijssel kent een provinciaal natuurgebiedsplan. Op basis van dit plan worden via de subsidieregeling Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) maatregelen die de biodiversiteit versterken beloont. In het project LandvanWaarde werd voor biodiversiteit als doel gehanteerd; 10% natuurinclusief areaal. Het gaat hierbij om het samenspel van bosjes, landschapselementen als houtwallen, singels en sloten en kruidenrijke graslanden, randen en bermen.

4.4. WATER

De waterkwaliteit van het oppervlaktewater en het grondwater voldoet nog niet op alle plaatsten aan de gestelde doelen. Ook is in toenemende sprake van te droge of te natte omstandigheden voor agrarisch gebruik van percelen. De landbouwsector werkt zelf aan verbetering binnen het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer/ Zoetwatervoorziening Oost-Nederland (DAW/ZON). Binnen het DAW/ ZON wordt veel aandacht besteed aan het vergroten van kennis en inzicht over mogelijke verbetering op bedrijfsniveau om te werken aan waterbeschikbaarheid en waterkwaliteit en is er financiële ondersteuning beschikbaar voor het nemen van maatregelen op bedrijfsniveau van water- en bodemaanpak (bijv. plaatsen van boerenstuwtjes, verhogen organische stof door compost, of het inrichten van een bufferstrook langs een watergang).

Het Ministerie van LNV heeft in het ontwerp 7e Actieprogramma Nitraat als belangrijke maatregel voorgesteld om met ingang van 2023 duurzame bouwplannen te verplichten. Wat de economische impact hiervan is wordt momenteel onderzocht. LNV wil samen met de hele keten bekijken hoe mogelijke kosten kunnen worden opgevangen en de boer een goed verdienmodel kan behouden.

4.5. SAMENHANG MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN EN GLB-DOELEN

Het project ‘Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten’, wordt voor een deel gefinancierd vanuit de regeling Pilots toekomstbestendige landbouw, nieuw GLB van de RvO. De aanvraag die door het Collectief Midden-Overijssel is ingediend (hierna te noemen: GLB-pilot) voor deze regeling is gehonoreerd. Met voorliggende aanvraag wil het collectief een aantal activiteiten toevoegen aan de GLB-pilot die door RvO is gehonoreerd. In de begroting in voorliggend projectplan is inzichtelijk gemaakt welke activiteiten gefinancierd worden vanuit de GLB-pilot en voor welke activiteiten aanvullend budget wordt aangevraagd bij de provincie Overijssel.

In de GLB-pilot aanvraag wordt gesproken over GLB-doelen terwijl in voorliggend projectplan wordt gesproken over maatschappelijke opgaven. In onderstaande figuur is de relatie tussen de GLB-doelen en de maatschappelijke opgaven in beeld gebracht. Tevens zijn de Key Performance Indicators (KPI's) per opgave inzichtelijk gemaakt.

GLB doelen	Maatschappelijke opgaven	KPI
 Biodiversiteit	Biodiversiteit	% groen blauwe dooradering
 Klimaat/CO ₂	Klimaat/CO ₂	kg CO ₂ per ha
 Zuinig omgaan met hulpbronnen	Stikstof	kg NH ₃ per ha
	Water	kg N-bodemovershot per ha

Figuur 4. Samenhang GLB-doelen uit GLB-pilot en maatschappelijke opgaven in voorliggend projectplan met voorzet voor KPI's.

In de aanvraag van de GLB-pilot wordt gesproken over een gebiedsplan terwijl in voorliggend projectplan gesproken wordt over ambitiekaarten. De relatie tussen gebiedsplannen en de ambitiekaarten is dat de ambitiekaarten voor de verschillende maatschappelijke opgaven samen het gebiedsplan vormen. In bijlage 2 is een eerste aanzet weergeven van de ambities ten aanzien van de maatschappelijke opgaven zoals besproken binnen het LandvanWaarde project met provincie en deelnemende agrariers.

4.6. AANVULLENDE OPGAVEN

Het project ‘Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten’ richt zich op stikstof, klimaat, biodiversiteit en water. De partijen van de Salland Deal hebben de intentie om ook invulling te geven aan andere opgaven zoals:

- Voedsel (voldoende, betekenisvol en gezond voedsel van hoge kwaliteit en waarin men kan vertrouwen dat het goed is).
- Dierenwelzijn (bv comfortabele stallen, weidegang, leeftijd koeien, etc.)
- Circulariteit / kringlooplandbouw
- Toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van het landschap (woon- en leefklimaat, recreatieve aantrekkelijkheid).

5 AMBITIES VOOR SALLAND

5.1. VAN MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN NAAR AMBITIES

De beschreven opgaven vragen om een gebiedsgerichte en integrale aanpak. De basis van deze aanpak in dit project is een set geografische kaarten waarop de ambities van gebiedspartijen zoals het waterschap, de gemeenten, provincie, particulier grondbezitters, natuurorganisaties en landbouworganisaties hun ambities op het gebied van stikstof, CO₂, biodiversiteit en water zijn verbeeld.

Voordat de gebiedspartijen bij elkaar komen worden het bestaande beleid, wettelijk kaders en visies vertaald naar geografische kaarten voor Salland. Met de gebiedspartijen worden vervolgens ambities geformuleerd die vertaald worden in geografische ambitiekaarten waarop ambities zoveel mogelijk zijn uitgedrukt in KPI's. We zijn ons ervan bewust dat we hier vanwege de snelheid, die de GLB-pilot van ons vraagt, een pragmatische route nemen die het risico met zich meebrengt dat er te weinig draagvlak is voor de ambitiekaarten. Hier wordt in het hoofdstuk 10. Risico's nader op ingegaan.

De ambitiekaarten zullen 'levende' documenten zijn die met enige regelmaat worden herzien. Ambities kunnen omhoog of naar beneden worden bijgesteld al naar gelang er ook financiële middelen zijn. Nieuwe opgaven kunnen worden toegevoegd.

5.2. VAN AMBITIES NAAR AANBOD VAN MAATSCHAPPELIJKE DIENSTEN

De ambities voor de maatschappelijke opgaven worden uitgewerkt in een aanbod van maatschappelijke diensten waarmee op boerenbedrijven invulling gegeven kan worden aan de opgaven. Experts op het gebied van maatschappelijke diensten, van o.a. het Louis Bolk Instituut en Wageningen UR worden betrokken om tot goed onderbouwde diensten te komen. Er wordt aangesloten op bestaande systematiek waarmee gestuurd wordt op doelen voor duurzame landbouw via KPI's.

Per bedrijf dat deelneemt aan het project wordt een bedrijfsomgevingsplan opgesteld. Dit plan is, samen met een contract, de basis voor de afspraak tussen de partij die belooft voor en maatschappelijke dienst en de agrarisch ondernemer. Het format van het bedrijfsomgevingsplan is een (liefst) digitaal systeem dat bestaat uit een tabblad per maatschappelijke opgave en een digitale basiskaart waarop de diensten per agrarisch bedrijf kunnen worden ingetekend en de ambities worden benoemd.

De deelnemers bepalen samen met een coach welke diensten passen bij hun bedrijf en bij hun plek in de transitie naar een duurzaam landelijk gebied. Zowel de ambities als de prestaties van de agrariërs worden uitgedrukt in KPI's.

5.3. ORGANISEREN VAN DE VRAAG NAAR MAATSCHAPPELIJKE DIENSTEN

De vraag naar maatschappelijke diensten wordt in kaart gebracht door gesprekken te voeren met potentieel belonende partijen: overheden, bedrijven, burgers etc.

De gesprekken moeten leiden tot budget voor maatschappelijke diensten.

De transacties ten behoeve van de diensten worden vervolgens via de gebiedsorganisatie georganiseerd.

In het project wordt veel aandacht besteed aan het achterhalen van motivaties en belemmeringen bij agrarisch ondernemers bij het invullen van maatschappelijke opgaven. Ook wordt aandacht besteed aan het achterhalen van de motivaties en belemmeringen van belonende partijen om te belonen voor het invullen van maatschappelijke opgaven.

De lessen die geleerd worden, worden meegenomen in verdere stappen binnen de transitie Salland Loont.

WINST DOOR MAATSCHAPPELIJKE DIENSTEN

De markt voor maatschappelijke diensten is nog pril. In zekere zin is die markt er nu alleen voor de maatschappelijke dienst biodiversiteit en landschap in de vorm van het ANLB en groene en blauwe diensten. Daarbij spelen de zogenaamde collectieven een belangrijke rol. Zij zijn de intermediaire organisatie tussen de vragers (provincie/rijk/EU, deels ook de waterschappen) en de aanbieders van deze dienst (de boeren/grondeigenaren).

Voor maatschappelijke diensten zoals bij stikstof, koolstof zie je in de markt al wel beweging. Er worden koolstofbanken geïnitieerd, er vinden deals plaats tussen projectontwikkelaars en stoppende agrariërs; soms zijn daarbij ook overheden betrokken zoals provincies die stedelijke ontwikkelingen mogelijk willen maken. Het lijkt erop dat naast de overheid ook marktpartijen ervoor in zijn om een prijs te betalen voor stikstof en koolstof. Deze markt is verre van uitgekristalliseerd.

Voor schoon grondwater en oppervlaktewater liggen er vooral mogelijkheden bij overheden zoals provincie en waterschap. Maar ook partijen als waterwinningsorganisaties (Vitens) en ASR die belang hebben bij een schone vruchtbare bodem zijn al actief.

Naast de vergoeding in de vorm van diensten kan ook een vergoeding worden betaald via producten. Dit zie je bijvoorbeeld in de zuivelketen of akkerbouwketens via labels als 'on the way to planet proof' of via het sterren systeem bij varkens of pluimvee.

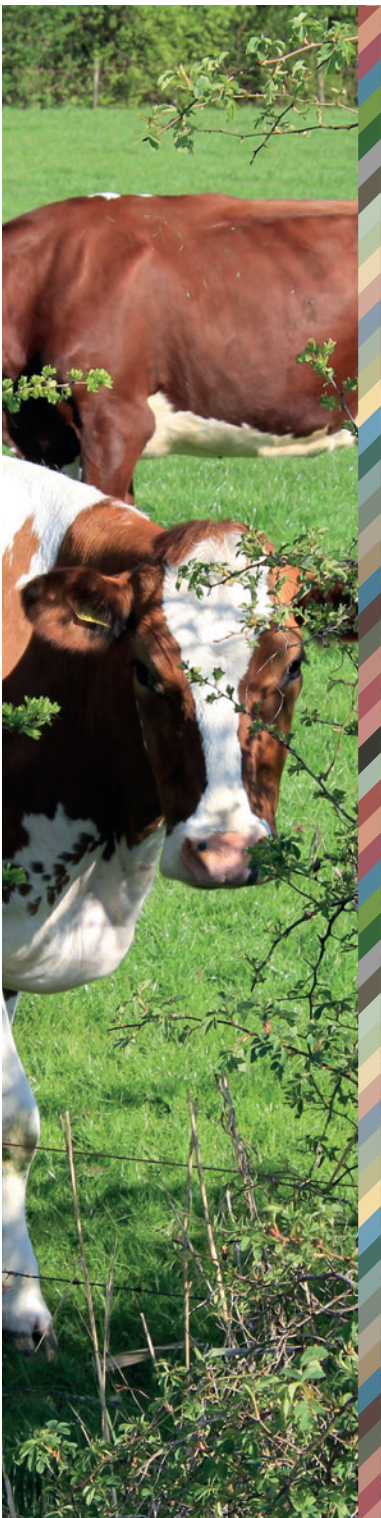
Veehouders of telers wordt via het product een premie per kg melk of suiker betaald. Soms krijgen zij een korting op bijvoorbeeld de te betalen rente. Voorwaarde hiervoor is vaak wel dat aan een scala van minimum vereisten moet worden voldaan.

Tenslotte kan door bewust bezig te zijn met maatschappelijke diensten ook in de agrarische bedrijfsvoering zelf winst worden behaald. Het bewust(er) bezig zijn met de kringloopgedachte leidt tot een lagere lokale ammoniakuitstoot, minder stikstofoverschot juist doordat zuinig of preciezer wordt gewerkt met krachtvoer en kunstmest of leidt dit tot een bodem en gewasdiversiteit die beter in balans is waardoor biologische plaagbestrijding en levering van mineralen beter tot zijn recht komt. De winst hierbij zit met name in de reductie van inputs en daarmee het besparen van kosten.

Er zijn drie financiële beloningen voor boeren die succesvol zijn met maatschappelijke diensten:

- Betaling voor diensten door derden
- Premium op producten uit de markt
- Besparing op inputs

Daarnaast zijn er ook immateriële beloningen voor het bezig zijn met maatschappelijke diensten zoals het waardering door burens, vrienden en kennissen en de samenleving als geheel. En intrinsieke vervulling door het zelf zien en ervaren van de resultaten van het eigen vakmanschap.

6 GEBIEDSORGANISATIE SALLAND LOONT

6.1. TRANSACTIE VRAAGT VERTROUWDE GEBIEDSORGANISATIE

Collectief Midden-Overijssel (CMO) en Stichting Kostbaar Salland (SKS) voeren al transacties uit tussen samenleving en agrariër op het gebied van natuur- en landschapsbeheer. Om voor meer maatschappelijke opgaven te komen tot dergelijk transacties is het wenselijk om beide organisatie te bundelen tot één organisatie.

Het bundelen van de twee organisaties kost tijd. Dit proces start met verkennende gesprekken. Vervolgens worden afspraken gemaakt om geleidelijk te komen tot één organisatie of één frontoffice/loket, waarbij partijen achter de schermen als netwerkorganisatie samenwerken.

De bundeling tot één werkorganisatie en de taakverbreding biedt de volgende voordelen:

1. Een centraal aanspreekpunt in Salland voor agrariërs en beloners;
2. Het boerenbelang is verankerd binnen de organisatie.
3. Dichtbij, toegankelijk, professioneel met korte menselijke lijnen naar andere organisaties en bestuurders;
4. Behoud van en verder toepassen van aanwezige kennis, ervaring en netwerk en in het bijzonder rond fondsvorming, contractvorming, werkproces en relaties met agrariërs;
5. Lagere kosten door gebruik te maken van huidige structuren en mogelijkheid voor verdere professionalisering door bundeling en verbreding;
6. De insteek is zoveel mogelijk opgaves via de gebiedsorganisatie te laten lopen. Zij zorgt voor integraliteit en daarmee voor slagkracht in opgaves en middelen.

6.2. ROLLEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN

De gebiedsorganisatie moet nog worden ingericht. Uitgangspunt bij de inrichting is dat het een lerende organisatie wordt.

Vooruitlopend op de inrichting van de organisatie is hieronder een aanzet gegeven voor de rollen, verantwoordelijkheden en de samenstelling van de gebiedsorganisatie.

De rollen van de gebiedsorganisatie zijn:

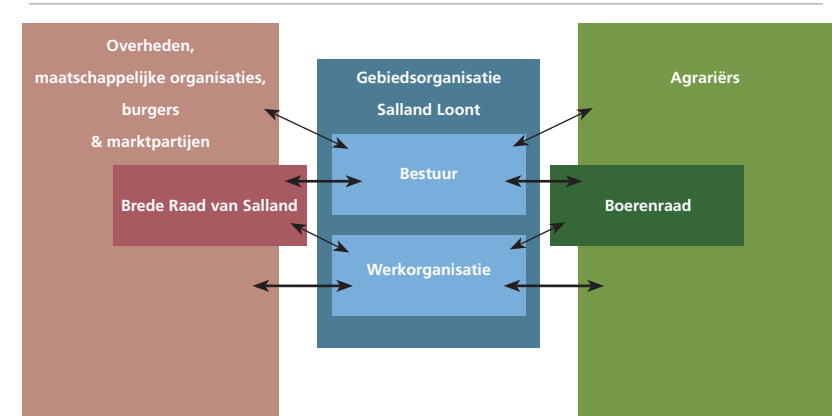
1. **Ondersteunen bij het vertalen van maatschappelijke opgaven en het formuleren en vaststellen van concrete en tastbare ambities en bijbehorende maatschappelijke diensten.**
2. **Zorgen voor afbakening, bewustwording en behartigen van belang van agrariërs:**
 - a. Door communicatie met agrariërs en samenleving.
 - b. Door het delen van kennis en informatie.
 - c. Vanuit de basis van groenblauwe diensten en ANLB verder bouwen aan nieuwe bredere maatschappelijke diensten.
 - d. De integraliteit bewaken, afwegen waar maatschappelijke diensten met tegengestelde werking wel of niet worden ingezet
 - e. Afwegen en prioriteren waar en voor welke maatschappelijke diensten de schaarse middelen worden ingezet.
 - f. Een keuzemenu van maatschappelijke diensten maken voor de samenleving waar zij voor kunnen belonen.
3. **De vraag naar maatschappelijke diensten organiseren**
 - a. Werven van middelen zoals geld en grond en langlopende afspraken maken met overheden.
 - b. Werven van middelen bij marktpartijen.
4. **Het aanbod aan maatschappelijke diensten organiseren:**
 - a. Via het werven en enthousiasmeren van agrariërs.
 - b. Via het opstellen van bedrijfsomgevingsplannen.
 - c. Via het delen van ervaringen en kennis tussen agrariërs.
 - d. Via het bundelen van financiële middelen voor maatschappelijke diensten.
5. **Contractbeheer, borging, monitoring en verantwoording**
6. **Kennisdeling, PR en communicatie.**

6.3. SCHETS VAN BEOOGDE ORGANISATIE

De beoogde gebiedsorganisatie Salland Loont zou kunnen bestaan uit:

1. Een **Bestuur**: in de aanvangsfase wordt deze rol ingevuld door een Stuurgroep. Het bestuur is eindverantwoordelijk en maakt keuzes en stuurt de organisatie aan. Het bestuur wordt ondersteund door de directeur en secretaris van de werkorganisatie.
2. Een **Boerenraad**: deze klankbordgroep geeft gevraagd en ongevraagd advies en zorgt voor verbinding met de diversiteit aan agrarische bedrijven in Salland. Zij heeft oog voor de praktische inpasbaarheid van ambities en maatschappelijke diensten. Zij is klankbord voor bestuur en werkorganisatie en belangenbehartiger voor de ondernemers. De Boerenklankbordgroep wordt ondersteund door de secretaris van de werkorganisatie.
3. Een **Brede Raad van Salland**: deze klankbordgroep van de samenleving is een vervolg op de Council van LandvanWaarde en de Salland Deal en adviseert en verbindt de samenleving rondom maatschappelijke opgaven. Zij is klankbord voor bestuur en werkorganisatie. Ze draagt bij aan netwerksturing en vormt een actieve lobby om de gebiedsorganisatie tot een succes te maken. Burgers, overheden, maatschappelijke organisaties zullen via de Salland cafe's en Salland Eet en Boert Bewust betrokken worden.
4. Een **Werkorganisatie**: de werkorganisatie voert uit. Ze werft structurele middelen voor maatschappelijke opgaven en zet ze efficiënt weg zodat maatschappelijke ambities dichterbij komen. Ze zorgt voor bedrijfsplannen bij de boer, voor kennisdeling, voor monitoring en borging. Ze volgt de ontwikkeling en constateert vroegtijdig waar strategische sturing noodzakelijk is. Ze adviseert en faciliteert bestuur en raden.

Figuur 5. Schets van gebiedsorganisatie.

7 ACTIVITEITEN

In het kader van dit project worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

A. Uitvoerende gebiedsorganisatie organiseren

- Verkennen samengaan Collectief en Kostbaar Salland en keuzes maken over gebiedsorganisatie.
- Installeren bestuur en raden
- Organiseren & voorbereiden bijeenkomsten bestuur en raden
- Opstellen statuten, visie, kaders, rollen vaststellen
- Ondersteuning/ secretariaat/ vacatie voorzitter

B. Vraag naar maatschappelijke diensten organiseren

- Opstellen en ambitiekaarten
- Formuleren maatschappelijke diensten
- Gesprekken met belonende partijen
- Budget voor maatschappelijke diensten werven

C. Aanbod van maatschappelijke diensten organiseren

- Format bedrijfsomgevingsplan opstellen
- Werven van deelnemers
- Bedrijfsomgevingsplannen per deelnemer opstellen
- Coaching deelnemers/ agrariërs

D. Uitvoeren maatschappelijke diensten & kennisdeling

- Uitvoering maatregelen maatschappelijke diensten
- Begeleiding deelnemers/ agrariërs
- Kennisbijeenkomsten

E. Borging, monitoring & contractbeheer

- Monitoring impact op deelnemers/ agrariërs
- Monitoring impact maatschappelijke diensten op KPI's & opgaven
- Contractbeheer

F. PR en communicatie

- Opstellen & uitvoeren communicatieplan
- Website & filmpjes
- Veldbijeenkomsten/ excursies
- Persberichten/ interviews/ lezingen

G. Projectleiding, afstemming & verantwoording

- Projectleiding
- Afstemming andere GLB-pilots / projecten
- Verantwoording en rapportage

De activiteiten in blauw maken onderdeel uit van de GLB-pilot en zullen uit dat budget worden gefinancierd. Voor de zwarte onderdelen wordt budget aangevraagd bij provincie Overijssel via de Agrofood regeling.

8 BEGROTING EN FINANCIERING

In dit hoofdstuk is de begroting van het project Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten voor de periode tot eind 2023 weergegeven. In de begroting is onderscheid gemaakt in het totaal benodigde budget en het deel dat via de GLB-pilot vanuit de rijksoverheid is toegezegd. Het totale budget is 997.000 euro waarvan 598.000 euro reeds is toegezegd vanuit de GLB-pilot.

Om de projectactiviteiten goed uit te voeren is een aanvullend budget nodig van 400.000 euro. Hiervoor doen we een verzoek bij de provincie Overijssel vanuit het agrofood programma (200.000 euro). Naast de bijdrage van de provincie uit het agrofood programma is aanvullende financiering nodig van 200.000 euro.

In paars is een PM-post opgenomen voor het budget voor maatschappelijke diensten. Dit budget bestaat uit:

- boscompensatie gelden; 100.000 euro
- stikstofgeld (pm)
- water gerelateerde gelden, gekoppeld aan het zogenaamde DAW/ZON programma (pm).

Deze gelden plus aanvullende gelden worden gedurende het project geworven en zeker gesteld bij beloners (rijk, provincie, waterschap, gemeenten en marktpartijen). Het streven is om al in de projectperiode tenminste 1.500.000 euro aan extra budget te werven voor maatschappelijke diensten. Er wordt vanuit gegaan dat van deze middelen 80% naar de agrariër gaat en dat 20% nodig is voor overhead. Dit conform de werkwijze die nu bij de collectieven wordt gehanteerd. Met dit percentage kan de overhead en organisatie van de gebiedsorganisatie worden gedraaid.

In de begroting is de PM post voor het budget voor maatschappelijke diensten dus nog onzeker. Het project Salland Loont wordt daarom in fases uitgevoerd op basis van financiële zekerheid. Gestart wordt met de activiteiten binnen de GBL-pilot. Als de gelden van de AgroFood regeling worden toegezegd wordt gestart met de activiteiten uit voorliggend projectplan.

Binnen het project LandvanWaarde is in het bidbook LandvanWaarde al eens gerekend aan budgetten voor maatschappelijke diensten. Zie voor dit hoofdstuk van het bidbook bijlage 3.

Ten aanzien van de liquiditeit wordt de provincie gevraagd om de AgroFood gelden voor tenminste 70% direct bij toekenning te verstrekken. Voorfinanciering van de projectuitvoering door het Collectief Midden-Overijssel is vanwege onvoldoende liquiditeit niet mogelijk.

Begroting

Activiteit	Budget nodig	uit GLB-pilot	Aanvullend	Toelichting extra budget
A. Uitvoerende gebiedsorganisatie opzetten en draaien				
• Verkennen samengaan & keuzes gebiedsorganisatie	20.000	0	20.000	Verkennen van het samengaan van CMO en SKS en keuzes maken rondom de gebiedsorganisatie
• Installatie bestuur en raden	30.000	0	30.000	Inrichten organisatie; samenbrengen partijen; basis voor komende 10 jaar
• Organiseren & voorbereiden bijeenkomsten bestuur en raden	60.000	0	60.000	Secretariaat; goede voorbereiding agenda, verslaglegging
• Opstellen statuten, visie, kaders, rollen en protocollen	30.000	0	30.000	Met beoogd bestuur in aantal sessies contouren schetsen, vastleggen bij notaris
• Ondersteuning / secretariaat / vacatie voorzitter	60.000	0	60.000	Secretariaat + bezoldiging voorzitter 0,5 dag per week vacatie
B. Vraag naar maatschappelijke diensten organiseren				
• Opstellen gebiedsplannen & ambitiekaarten	25.000	25.000	0	Ambitiekaarten per opgave ; incl toelichting, afwegingen, randvoorwaarden => gebiedsplan
• Formulieren maatschappelijke diensten	10.000	10.000	0	Bijlage 2 GLB voorstel staan maatregelen, verder uitwerken met name voor stikstof en water
• Gesprekken met belonende partijen	50.000	50.000	0	Hoe en onde welke voorwaarden wil men belonen; eisen aan borging; leren van lessen
• Budget voor maatschappelijke diensten werven	100.000	0	100.000	Budget contracteren bij overheden en marktpartijen
C. Aanbod van maatschappelijke diensten organiseren				
• Format bedrijfsomgevingsplan opstellen	40.000	20.000	20.000	Vormgeving, inhoud, indien mogelijk digitaal maken
• Werven van deelnemers	20.000	20.000	0	25 deelnemers
• Bedrijfsomgevingsplannen per deelnemer opstellen	25.000	25.000	0	25 deelnemers
D. Uitvoeren maatschappelijke diensten & kennisdeling				
• Uitvoering maatschappelijke diensten GLB pilot	150.000	150.000	0	150 dzd euro budget opgenomen voor 2 jaar in GLB pilot;
• Uitvoering maatschappelijke diensten CO2 & klimaat	pm	0	pm	Boscompensatie 15 ha; toegezegd mondeling; relatie met carbon credits
• Uitvoering maatschappelijke diensten stikstof	pm	0	pm	Stikstofmaatregelen uit GGA budget claimen
• Uitvoering maatschappelijke diensten water	pm	0	pm	Watermaatregelen uit ZON en DAW
• Begeleiding deelnemers	60.000	30.000	30.000	2400 euro per deelnemer
• Kennisbijeenkomsten	25.000	25.000	0	5 kennisbijeenkomsten
E. Borging, monitoring & contractbeheer				
• Monitoring impact op agrariers	15.000	15.000	0	Enquetes en dieptegesprekken boeren
• Monitoring impact op KPI's & opgaven	4.000	4.000	0	Verzamelen kringloopwijzer + monitoring kruiden, vlinders, vogels, waterkwaliteit
• Contractbeheer	15.000	15.000	0	Contract opstellen en regelen
F. PR en communicatie				
• Opstellen communicatieplan	5.000	5.000	0	Lijnen en planning uitzetten
• Website & filmpjes	10.000	10.000	0	Website en pagina's bij Salland Deal organisaties, filmpjes met aansprekende resultaten
• Veldbijeenkomsten / excursies	8.000	8.000	0	Laten zien wat er gebeurt, kennis delen
• Persberichten / interviews / lezingen	17.000	17.000	0	Kennis delen op bijeenkomsten, in pers, op podia in regio en landelijk
G. Projectleiding, afstemming & verantwoording				
• Projectleiding	113.000	69.000	44.000	15% van de projectsom zonder het budget voor maatregelen
• Afstemming andere GLB pilots / projecten	35.000	35.000	0	Deelname aan uitwisselingsbijeenkomsten andere pilots
• Verantwoording en rapportage	30.000	24.000	6.000	Verslaglegging; tussensverslag en eindverslag
Onvoorzien / BTW verrekening	40.000	40.000	0	Diverse kosten in GLB voorstel / BTW verrekening / vacatievergoeding deelnemers (26 kE)
Totaal	997.000	597.000	400.000	

9 PROJECTPLANNING EN ORGANISATIE

9.1. PROJECTPLANNING

Het project 'Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten' kent een korte doorlooptijd tot eind 2023. Met lichtgroen is aangegeven in welke periode activiteiten plaatsvinden. In donkergroen zijn de periodes aangegeven waarin een zwaartepunt aan inspanning plaatsvindt.

Hierna is de planning in een tabel weergegeven.

Vanwege de start van de GLB-pilot en de daarmee samenhangende verplichtingen zijn de werkzaamheden vanaf 1 september 2021 in de planning opgenomen.

9.2. PROJECTORGANISATIE

De uitvoering van het project 'Salland Loont, organiseren van maatschappelijke diensten' valt of staat met een projectteam waarin de juiste mensen de juiste rollen vervullen en een goede samenwerking met de opdrachtgever.

Het Collectief Midden-Overijssel is formeel de aanvrager van het project en de opdrachtgever van het projectteam.

Een aantal partners uit de Salland Deal vormen momenteel een stuurgroep voor het project. De stuurgroep met daarin: het Collectief Midden Overijssel, vertegenwoordigers van de agrariërs, IJssellandschap, Landschap Overijssel, Kostbaar Salland en de Sallandse gemeenten. Zij hebben de rol van gedelegeerd opdrachtgever van het project en zijn formeel medeverantwoordelijk. Deze verantwoordelijkheid moet nog geformaliseerd worden met een samenwerkingsovereenkomst.

Op het moment dat de gebiedsorganisatie Salland Loont is geïnstalleerd wordt deze rol formeel overgedragen aan het bestuur van de gebiedsorganisatie.

In de toekomst zien we onderstaande rollen voor ons. Bij de invulling van de rollen willen we voortbouwen op personen die bij voorkeur al een werkrelatie hebben met Salland.

- Voorzitter van bestuur (0,25 fte)
- Overall projectleider/ directeur (1 fte)
- Communicatiemedewerker (0,25 fte)
- Administratie/secretariaat (0,5 fte) - contractbeheer, agenda, verslagen, planning
- Dealmaker (0,5 fte) - contacten met beloners
- Onafhankelijke coaches/adviseurs kringlooplandbouw met bedrijfseconomische kennis, inhoudelijk expertise biodiversiteit, stikstof, CO₂, water (1,25 fte)

Deels kunnen deze rollen vervuld worden door medewerkers die al via de Salland Deal Partners verbonden zijn aan de doelstellingen.

Samen is dit zo'n 3,75 fte waarbij we ervan uitgaan dat per fte 1000 uur effectief aan Salland Loont kan worden gewerkt. Voor de experts kringlooplandbouw willen we bij voorkeur 3 personen hebben die elkaar aanvullen en versterken. Zij hebben een centrale rol bij het maken van de bedrijfomgevingsplannen, het begeleiden van de deelnemers en de kennisdeling onder de deelnemers en de andere agrariërs in Salland.

Projectplanning

	2021		2022				2023			
Activiteit	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
A. Uitvoerende gebiedsorganisatie opzetten en draaien										
• Verkennen samengaan & keuzes gebiedsorganisatie										
• Installatie bestuur en raden										
• Organiseren & voorbereiden bijeenkomsten bestuur en raden										
• Opstellen statuten, visie, kaders, rollen en protocollen										
• Ondersteuning / secretariaat / vacatie voorzitter										
B. Vraag naar maatschappelijke diensten organiseren										
• Opstellen gebiedsplannen & ambitiekaarten										
• Formuleren maatschappelijke diensten										
• Gesprekken met belonende partijen										
• Budget voor maatschappelijke diensten werven										
C. Aanbod van maatschappelijke diensten organiseren										
• Format bedrijfsomgevingsplan opstellen										
• Werven van deelnemers										
• Bedrijfsomgevingsplannen per deelnemer opstellen										
D. Uitvoeren maatschappelijke diensten & kennisdeling										
• Uitvoering maatschappelijke diensten GLB pilot										
• Uitvoering maatschappelijke diensten CO2 & klimaat										
• Uitvoering maatschappelijke diensten stikstof										
• Uitvoering maatschappelijke diensten water										
• Begeleiding deelnemers										
• Kennisbijeenkomsten										
E. Borging, monitoring & contractbeheer										
• Monitoring impact op agrariers										
• Monitoring impact op KPI's & opgaven										
• Contractbeheer										
F. PR en communicatie										
• Opstellen communicatieplan										
• Website & filmpjes										
• Veldbijeenkomsten / excursies										
• Persberichten / interviews / lezingen										
G. Projectleiding, afstemming & verantwoording										
• Projectleiding										
• Afstemming andere GLB pilots / projecten										
• Verantwoording en rapportage										

10 RISICO'S

Hieronder is een aantal risico's benoemd waarbij is aangegeven hoe we de impact van deze risico's kunnen minimaliseren.

Veronderstelling dat binnen het project 'alles' geregeld wordt

Voorliggend projectplan geeft samen met de GLB-pilot vorm aan de eerste stappen richting een systematiek ten behoeve van het sluiten van deals tussen maatschappij en agrariërs ten aanzien van maatschappelijke diensten. Het risico bestaat dat betrokken partijen ervan uitgaan dat met dit projectplan alles wat er nodig is om de gebiedsorganisatie op te zetten en substantiële deals te sluiten ingevuld wordt.

Dit risico wordt verkleind door gedurende het project voor betrokken partijen inzichtelijk te maken welke stappen wel en niet gezet worden en wat aanvullend nodig is.

Integraliteit van de maatschappelijke opgaven ontbreekt

Het is voor het draagvlak onder agrarisch ondernemers van belang dat er samenhang bestaat tussen de te belonen maatregelen. Hoe meer opgaven er komen, hoe meer de integraliteit geborgd moet worden en de complexiteit voor de organisatie stijgt. Dit risico wordt beperkt door klein te beginnen. De gebiedsorganisatie wordt stapsgewijs opgezet zodat de complexiteit ook stapsgewijs kan toenemen.

Uitkomst landelijke discussie stikstofdossier doorkruist draagvlak

Momenteel is er veel discussie over waar het met het stikstofdossier naar toe gaat en welke rijksmaatregelen er worden afgekondigd. De discussie is gepolariseerd en hangt samen met de voorgaande risico's. Als vanuit de rijksoverheid via onteigening of grote generieke kortingen dit dossier wordt opgepakt zal dit de Salland Loont aanpak via maatschappelijke diensten buiten spel zetten. Ook kan er discussie komen over welke stikstofrechten iemand heeft en of de maatschappelijke diensten daarop van invloed zijn, waardoor deelnemende agrariërs rechten zouden kunnen verliezen of juist extra nodig hebben. Ook andere dossiers zoals GLB kunnen voor onrust zorgen.

De impact van genoemde ontwikkelingen worden geminimaliseerd door dit dossier te blijven volgen en als er duidelijkheid komt vanuit

het rijk met projectleiding, bestuur en boerenraad af te stemmen.

Gebrek aan concrete financiële middelen voor maatschappelijke diensten

Voor de transitie op de Sallandse agrarische bedrijven zijn financiën nodig. Het gaat om jaarlijks substantiële bedragen (enkele honderd duizenden euro's) als we tientallen bedrijven in de projectperiode willen betalen voor maatschappelijke diensten. Het niet of niet tijdig beschikbaar komen van deze financiën kan het draagvlak bij de boeren eroderen. Dat zou leiden tot gebrek aan vertrouwen bij de boeren en overheden voor een gebiedsorganisatie.

De impact hiervan wordt geminimaliseerd door met een relatief beperkte groep agrariërs (25) aan de slag te gaan.

11 BIJLAGEN

BIJLAGE 1. MAATREGELENTABEL GLB-PILOT.

Bijlage 1 - Maatregelentabel									
Maatregel	biodiversiteit & landschap		zuinig omgaan met hulpbronnen		klimaat en energie		impact op economie	bron	
	kruidenrijk grasland	landschapselementen	N bodemoverschot	NH3 emissie	emissie CO2 equivalenten	vastleggen koolstof			
Maatregelen rond grondareaal en bedrijfsomvang									
Extra ha's grond verwerven voor telen van voer	*			**		*	min	wur	
Koop/pacht van extra blijvend (beheers)grasland							variabel	wur	
Buurtcontracten afsluiten					**		variabel	wur	
Onderwaterdrainage op veengrond	*		*	*	*		min	wur	
Veestapel inkrimpen					*		min	wur	
Maatregelen bouwplan									
Krachtvoer verbouwen op eigen land					**		variabel	wur	
Verhogen aandeel klaver in grasmat/bouwplan	*				**		plus	wur	
Verhogen aandeel grasland in bouwplan		*				*	variabel	wur	
Eiwitrijke gewassen verbouwen		*					min	wur	
Optimaliseren bouwplan met voedergewassen: bijv. 60% blijvend grasland, 20% mais en 20% grasklaver (laatste twee in rotatie: 3 jaar mais gevolgd door 3 jaar grasklaver)	-	*	*			*	plus	wur	
Vervanging van tijdelijk grasland en voedergewassen doorblijvend grasland		*	*			*	min	wur	
Maatregelen bemesting									
Verlaging N-bemesting per ha met kunstmest	*		**		**		variabel	wur	Afhankelijk van het N-bemestingsniveau en de opbrengstpotentie van de bodem: hoe hoger, des te groter de kans op + Afhankelijk van het N-bemestingsniveau en de opbrengstpotentie van de bodem: hoe hoger, des te groter de kans op +
Verlaging N-bemesting per ha met organische mest			**				variabel	wur	
Organische mest meer emissiearm aanwenden:								wur	
• Verdunnen met water			*	**			plus	wur	
• Onderwerken (bouwland)			*	**			plus	wur	
• Methode en tijdstip van aanwending optimaliseren			*	*			plus	wur	
• Aanzuren			*	*			min	wur	
Maatregelen ruwvoerteelt en -conservering									
Verhoging gewasopbrengst gras, mais en overige voedergewassen (graslandmanagement verbeteren door o.a.bodemverdichting verminderen, snedezwaarte, oogsttijdstip,grasrassen, doorzaaien, herinzaai, enz.)			**		*	*	plus	wur	
Verlengen levensduur van grasland door betergaslandbeheer (o.a. door weiden, doorzaaien, bodemverdichting voorkomen, pH optimaliseren, beregening en onkruidbestrijding)			*		*	*	plus min	wur	
Minder drijfmest uitrijden				*				wur	
Beperken conserveringsverliezen (bijv. door toevoegeninkuilmiddel)					**		plus	wur	
Maatregelen voeding									
Verbeteren benutting N van rantsoen door aanpassen RE/VEM-verhouding via o.a. lagere N-bemesting, later maaien, lager RE% in rantsoen en hoger aandeel maïs inrantsoen			**	*	**		variabel	wur	
Verbeteren voerefficiëntie (o.a. door verminderen voerresten vaker voeren per dag)					**		plus	wur	
Hoger aandeel snijmaïs in rantsoen					**		variabel	wur	
Lager aandeel krachtvoer in rantsoen					**		plus	wur	
Verlagen krachtvoergiften					**		variabel	wur	
Meer weidegang	*			**			variabel	wur	
Maatregelen veemanagement									
Minder jongvee per 10 melkkoeien				**	**		plus	wur	
Hogere melkproductie per koe				*	**		plus	wur	
Fokkerij en gezondheid verbeteren				*	*		plus	wur	
Maatregelen gebouwen en energie									
Energiebesparing					*		plus	wur	
Zonnepanelen / windturbine					**		plus	wur	
Biogas produceren	*			**	**		variabel	wur	
Groene stroom gebruiken					**		neutraal	wur	
Stal emissie-armeer maken (vloer en opslag in stal)				**			min	wur	
Luchtwater installeren (evt. in combinatie met afzuigen onder roosters)				**			min	wur	

Bodem en klimaat									
Beperking kunstmestgift op bedrijfsniveau			**	*	*		variabel	GLB	
Minder eiwit voeren, laag ureumgetal			*	**	*		plus	GLB	
Mestvrije bufferzone langs sloten			*		*		variabel	GLB	
Beperkt grasland vernieuwen / scheuren / premie voor oud grasland			*		**	*	neutraal	GLB	
Aandeel blijvend grasland			*		**	*	neutraal	GLB	
Aanleg groeitrappen in het voorjaar	*		*				min	GLB	
Optimale bodem pH			*	*		*	plus	GLB	
Oudere koeien, minder jongvee			*	*	*		plus	GLB	
Geen eerste snede gras met hoge verteerbaarheid oogsten			*	*	*		neutraal	GLB	
Beperking uitrijperiode dierlijke mest in najaar (bv tot 1 augustus)			**	*	*		min	GLB	
Beperking uitrijperiode kunstmest in najaar			*	*	*		min	GLB	
Geen bemesting van mais op gescheurd grasland			**	*	*		plus	GLB	
Drijfmest emissiearm aanwenden			*	**	*		neutraal	GLB	
Stimulering beweiding / extra lang beweiden			*	*	*		variabel	GLB	
Beperken N-bodemoverschot (Kringloopwijzer toepassen)			**				plus	GLB	
Teelt van vlinderbloemigen (grasklaver)	-		*			*	plus	GLB	
Handhaven van hoog waterpeil					**		variabel	GLB	
Gebruik van compost of reststromen voor bouwland					*	*	variabel	GLB	
Wiedeggen grasland en mais	-						plus	GLB	
Gras mais vruchtwisseling 3 + 3 jaar	-				-		plus	GLB	
Perceelsgericht bemesten (Perceelsverdeler WUR)			*				plus	GLB	
Water									
Ecologisch slootshonen		*					neutraal	GLB	
Vanggewas / groenbemester na mais			*		*	*	plus	GLB	
Gebruik Bedrijfswaterwijzer WUR		*	*				neutraal	GLB	
lage dosering bespuiting mais							variabel	GLB	
Biodiversiteit en landschap									
Kruidenrijke graslandranden / later maaien mestvrije zone (bij 2e snede meemaaien)	*	*					variabel	GLB	
Rand langs opgaand hout (geen beheer)		**					min	GLB	
Kruidenrijk / botanisch grasland	**	**	*		*	*	min	GLB	
Gebruik van ruige mest		*	*	*	*	*	neutraal	GLB	
Creëren van drassige omstandigheden		*			*		min	GLB	
Greppel plas dras		*			*		min	GLB	
Voorbeweiden en later maaien		*		*	*		min	GLB	
Extensieve beweiding		*		*	*		min	GLB	
Uitgestelde bewerking op maisland		*					min	GLB	
Braakstrook voor kievit		*			-	-	min	GLB	
Gefaseerd maaien / maaitrappen		*				-	min	GLB	
Aanwezigheid erfbeplanting		*				*	neutraal	GLB	
Kleinschaligheidstoelag landschap voor kleine percelen		*					neutraal	GLB	
Beheer landschapselementen		*					variabel	GLB	
Aanvullend									
Gebruik managementinstrumenten voor bodem of nutriënten			*	*	*	*	plus	GLB	
Nabeweiden van grasland				*	*		neutraal	GLB	
Aangepast maaibeeld rijpaden		*					neutraal	GLB	
Aanbrengen van nestkasten		*					neutraal	GLB	
Minimumscore energiescan					*		neutraal	GLB	
Aanplant landschapselementen		**					min	GLB	
Bovengronds mestuitrijden					*		plus	GLB	
Natuurvriendelijk slootkantenbeheer	*	*					neutraal	GLB	
Scheuren koppelen aan inzaai insectenmengsel		*					min	GLB	
Actieve nestbescherming		*					neutraal	GLB	
Aanvullend									
Chemieloos grasland (maximaal 10%)	*	*					plus	divers	
Chemieloos maisland (maximaal 10%)		*					min	divers	
Teelt van granen tbv eigen krachtvoer			*	*		*	variabel	divers	
Teelt van voederbieten tbv eigen krachtvoer			*	*		-	variabel	divers	
Geen kunstmest	*		**	*	*		variabel	divers	
Scholing / cursussen							neutraal	divers	

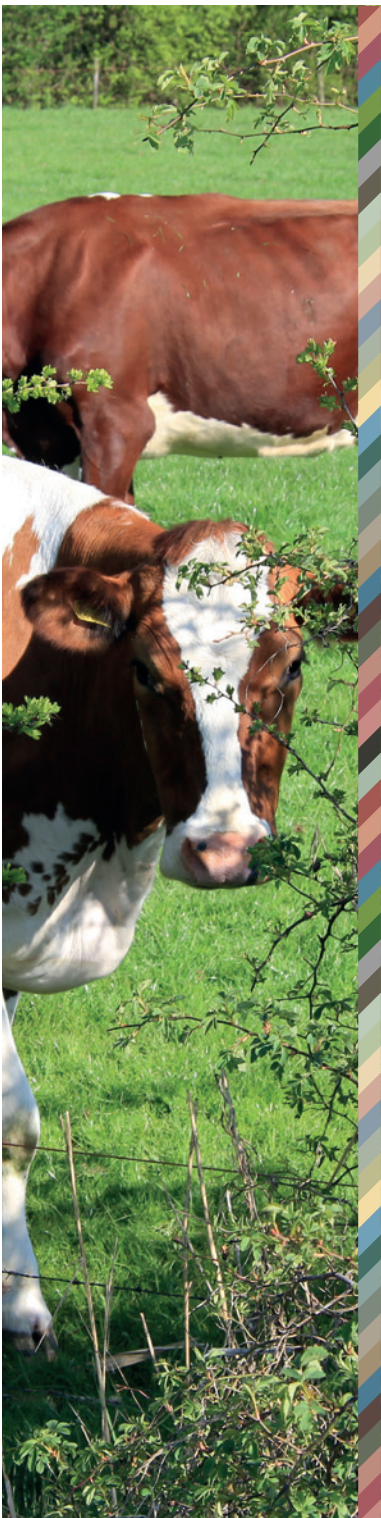

BIJLAGE 2. AMBITIES MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN UIT LANDVANWAARDE PROJECT.

THEMA'S EERSTE UITWERKING VOOR 2030

Thema en maatschappelijk doel 2030	Bandbreedte doel boer	Toelichting
- Biodiversiteit naar 10% van het areaal - Randlengte aan sloten en houtwallen > 80 meter per ha	5% - 20% 60 - 100 mtr/ha	basisbiodiversiteit op orde voldoende groenblauwe dooradering/ klimaat Houtwallen via bosopgave aanplanten; weidevogelgebied sloten/ openheid
<i>Netto CO2 uitstoot 55% minder</i>	-30% - 80% CO2/ha	<i>bijdrage aan klimaatakkoord (landschapselementen/bodemkoolstof/opwek duurzame energie)</i>
Energie opwek -> 50% boerendaken vol zon	10% - 100% -> mag ook	bijdrage aan klimaatakkoord
Stikstof/ ammoniak 28% minder	-10 - -50% kg NH3/ha -> mag ook	bijdrage stikstofdoel 28% reductie
Bodem stikstof overschot minder dan 100 kg N/ha	120 - 180 kg N per ha	schoon water/KRW
Inkomen boerenbedrijven > 35.000 euro per OAJE	35.000 - 50.000 euro	ook inkomen expliciet maken

BIJLAGE 3. BUDGETTEN VOOR MAATSCHAPPELIJKE DIENSTEN UIT BIDBOOK LANDVANWAARDE.

DIT WILLEN WE: EEN NEW SALLAND DEAL

LandvanWaarde oefende enkele jaren in de praktijk, 30 boeren en 1.200 hectare aan landschap dooraderd met biodiversiteit. De boeren willen wel. Zelfs nog verder dan dat ze nu al doen. Ook hun collega's zijn geïnteresseerd. Is het mogelijk de pilot op te schalen? En daarbij zelfs te verbreden met andere duurzaamheidsthema's zoals stikstof, CO₂, opwek van duurzame energie en robuuste watersystemen?

Door Willem Rienks

GEEN WOORDEN MAAR DADEN

Willen we een blijvend en groeiend succes van LandvanWaarde maken dan moeten we antwoord geven op de vraag hoe we de biodiversiteit kunnen versterken op grotere schaal. In LandvanWaarde hebben we daarom ook potentiële beloners samengebracht in een Council – een ronde tafel. Wij vroegen hen beloningen – in geld, toegang, invloed en erkenning – beschikbaar te stellen. Ook daar constateren we dat er ontwikkelingen zijn. Binnen organisaties van beloners ziet men ook dat het samen moet gebeuren. Het bewustzijn groeit, de bijdrage in

geld, toegang en invloed wordt groter. Toch blijft het lastig structureel beloningen te organiseren en de ambities bij organisaties om te zetten in daden.

NIET VRIJBLIJVEND

Als we een stap verder willen en op willen schalen naar grotere gebieden dan moet de vrijblijvendheid er af. Iedere organisatie die belang heeft bij biodiversiteit moet vanuit zijn eigenheid de verantwoordelijkheid nemen en zijn of haar betekenis toevoegen aan het herstel van landschap, natuur en biodiversiteit. Samen knopen doorhakken en door-

pakken. We zien dat er interesse is bij de bestuurders en CEO's van partijen die in de Council zitten. LandvanWaarde straalt ook af op hun leden, hun klanten, hun werknemers. Het vervult met trots en geeft voldoening bij te dragen aan meer vlinders en bloemen en tegelijkertijd aan het verdienmodel van de boer.

OPSCHALING EN VERBREIDING

Met de lessen uit LandvanWaarde willen we de stap maken naar opschaling en verbreding van de pilot. Een verbreding, zowel in geografisch gebied, aantal deelnemers als in thema's.

We denken dat de ervaringen uit LandvanWaarde bruikbaar zijn om ook elders in Nederland vergelijkbare initiatieven te ontplooiën. Maar ook in en om ons huidige pilotgebied zelf zagen we de ambitie groeien: de ambitie een nog groter gebied te dooraderen en biodiversiteit te verbinden en de ambitie een verbreding van het systeem toe te passen naar thema's als robuuste watersystemen, beperking stikstofuitstoot, vastleggen van koolstof en opwek van duurzame energie. Deze thema's hangen op bedrijfs- en gebiedsniveau sterk met elkaar samen en willen we integraal aanpakken.

PERSPECTIEF VOOR 2030

Het mogelijke perspectief voor 2030:

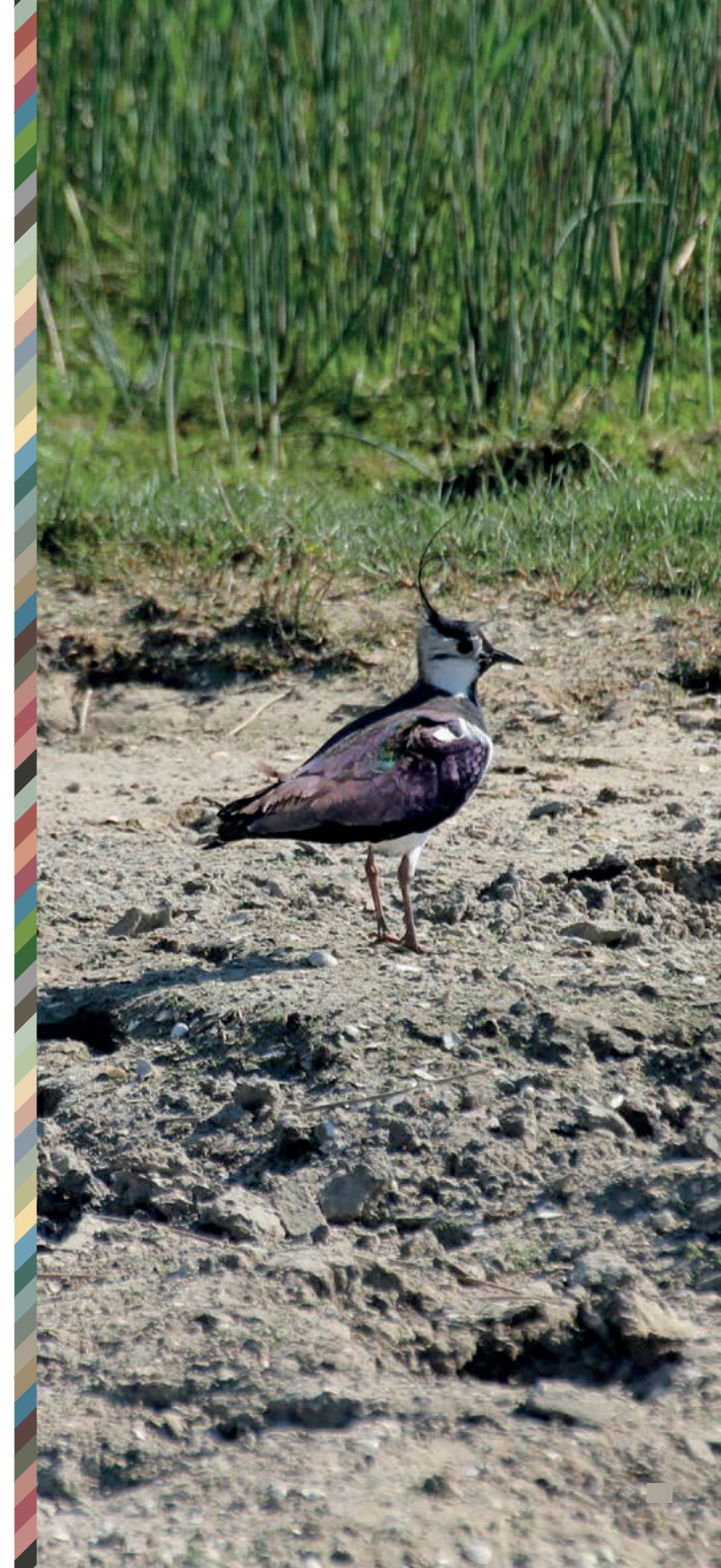
- Het gehele boerenland van Salland is in 2030 met tenminste **tien procent groenblauw dooraderd**. Overal in het kleinschalige landschap zijn nieuwe houtwallen en singels aangelegd waarin CO₂ wordt vastgelegd. Langs elke sloot of houtwal ligt een onbemeste kruidenrijke rand van tenminste 2 meter waar het barst van de insecten. In de open weidegebieden

lopen in het voorjaar overal gruttokuikens langs de plasdrassen en omliggende kruidenrijke graslanden. Er ontstaat voldoende massa, omdat meerdere boeren blokken bij elkaar leggen in het open weidegebied.

- Het stikstofprobleem is in 2030 opgelost, omdat boeren bij stalrenovatie en/of nieuwbouw ondersteund worden richting aangepaste stalvloeren (op 50 procent van de bedrijven) en vanwege de vrijwel volledige weidegang (>90 procent) in het gebied. Hierdoor zijn mest en urine gescheiden, is de uitstoot van ammoniak geminimaliseerd en ontstaat tevens een andere mest, die waardevoller is.
- Op alle staldaken liggen zonnepanelen en her en der liggen kleinschalige zonneweides tot maximaal 2 hectare in eigendom van de buurt en goed ingepast in het coulisselandschap. Op enkele plekken zijn coöperatieve windparken gerealiseerd.
- Het watersysteem in het gebied is robuuster gemaakt door een slim plan met natuurvriendelijke oevers, goed bodembeheer en verlaagde percelen. Zo wordt

water en langer vastgehouden en is er meer ruimte bij extreme neerslag.

- Op gebiedsniveau zijn op elk van deze thema's doelen geformuleerd die in 2030 gehaald moeten worden. Die zijn vertaald in een bedrijfsomgevingsplan voor iedere boer. Iedere boer is uniek en daarmee is ieder bedrijfsomgevingsplan ook uniek. De ene boer loopt harder op het ene thema. De ander harder op een ander thema. Daarvoor ontvangen ze ook ieder verschillende beloningen. Maar iedereen zet stappen en samen zijn al die individuele stappen genoeg om de gebiedsdoelen te bereiken.
- De deelnemende boeren hebben een nieuwe economische pijler onder hun bedrijfsvoering gerealiseerd, die bijdraagt aan:
 - een financieel gezonde toekomst;
 - een bedrijf dat interessanter is voor een eventuele opvolger;
 - een betere verbinding met, en waardering van, de omgeving.
- De belonende partijen hebben sneller en meer van hun doelen bereikt.

HET AANBOD NEW SALLAND DEAL

Ieder bedrijfsomgevingsplan is dus uniek, waarbij is vastgelegd welke investeringen de komende jaren worden gedaan. Investerings in aangepaste stallen, in duurzame energie op daken, in de aanleg van nieuwe bomen en kruidenrijke randen en ruimte in het watersysteem. Samen maken ze het verschil. Adviseurs begeleiden boeren gedurende tien jaar intensief. De resultaten worden gemonitord en bemeten. Elke boer wordt naar rato van zijn bijdrage aan de gebiedsdoelen beloond. Het resultaat mag er zijn. Een divers en biodivers landschap, een robuust watersysteem, een grote bijdrage aan het klimaatvraagstuk en forse educatie van de stikstofuitstoot. Natuurlijk brengt dit plan kosten met zich mee. We zien daarom voor ons dat boeren dit aanbod gezamenlijk oppakken. Er wordt een 'New Deal' gesloten: een New Salland Deal. LTO Salland doet namens de boeren het

bovenstaande aanbod dit in 2030 volledig gerealiseerd te hebben. Verschillende partijen in de samenleving sluiten met elkaar deze deal.

DE BIJDRAGES

Sleutelspelers zijn de volgende partijen waarbij per partij hun bijdrage is beschreven:

- **LTO Salland** doet namens de boeren dit aanbod aan de samenleving. LTO Salland staat voor de realisatie van de gebiedsdoelen. De bestuurders van LTO Salland committeren zich aan de New Salland Deal. LTO Salland organiseert een tienjarige projectorganisatie met bijvoorbeeld onder de vleugels van het Collectief 2.0 enkele gedreven adviseurs, die de boeren coachen en zorgen dat de doelen en tussendoelen gehaald worden. Deze organisatie beheert en verdeelt de fondsen die niet direct door partijen aan de boeren worden uitgekeerd.

*Ieder bedrijfsomgevingsplan is dus uniek,
waarbij is vastgelegd welke investeringen
de komende jaren worden gedaan.*

- De **provincie en gemeenten** dragen gedurende tien jaar lang een vast bedrag per hectare landbouwgrond per jaar bij. Het waterschap vertaalt haar water-opgaves per deelgebied en stelt de financiën beschikbaar. Het bedrag wordt vooraf vastgesteld op basis van een analyse wat er nodig is om tot een succesvolle transitie te komen. Stel, er is 100 euro per ha nodig, dan gaat dit over de 30.000 hectare landbouwgrond in de drie Sallandse gemeenten om drie miljoen euro per jaar.

- In het gebied verwachten we veel stoppende bedrijven. **a.s.r. en enkele landgoedeigenaren** organiseren een stoppers-regeling, kopen de gronden en stellen deze gronden ter beschikking aan de blijvende boeren tegen een gereduceerde pacht. We gaan ervan uit dat deze organisaties samen 1.000 hectare grond in pacht aanbieden voor 500 euro pacht-korting. Dit levert jaarlijks een half miljoen euro op voor de boeren. Boeren die willen groeien, kunnen aanspraak maken op deze werkwijze en behouden zo liquiditeit.

- De **zuivelverwerkers** maken Salland tot hun 'On The Way To Planet Proof'-gebied. Boeren in Salland krijgen voorrang bij deelname aan dit programma en ontvangen hieruit tenminste 1 cent meer per liter melk. Op 400 miljoen kg melk stroomt zo vier miljoen euro jaarlijks het gebied in.

- De **gezamenlijke banken** geven een korting van 0,5 procent op bestaande en nieuwe leningen. Naar verwachting leidt dit tot twee miljoen euro per jaar aan rentekorting op gebiedsniveau. Waar nodig werkt het rijk aan een speciale groenregeling om dit fiscaal te ondersteunen.

- Het **Collectief Midden Overijssel** maakt het huidige ANLB toegankelijk voor alle boeren in Salland. Dit betekent dat Rijk, provincie en collectief met hulp van Brussel tenminste twee miljoen extra beschikbaar stellen per jaar voor agrarisch natuurbeheer in Salland.

- Het **Rijk** maakt een investerings-budget vrij voor versnelde realisatie nieuwe stalsystemen waarbij de vermenging van mest en urine wordt voorkomen. We

denken in de orde van grootte van 25 miljoen euro waarbij 250 boeren 100.000 euro per boer kunnen aanvragen wanneer zij een nieuwe stal bouwen of hun bestaande stal renoveren. Daarnaast werkt het Rijk actief om fiscale en andere juridische belemmeringen op te heffen of juist mogelijkheden te creëren.

- Er komt een regeling om 100 hectare aan landschapselementen in de vorm van 150.000 meter aan nieuwe houtwallen en singels te realiseren. Partijen als **Trees4All** en **Kostbaar Salland** bekostigen de aanleg en het beheer. De afwaardering van landbouwgrond wordt vergoed voor 80 procent en daarvoor wordt een eenmalig fonds gevormd van vijf miljoen euro gevuld uit stikstofgelden en natuurcompensatiegeld van het Rijk uit klimaatgelden, compensatie voor infrastructuur en de bossenstrategie.

- In de regio worden in het kader van de energietransitie ook zonneparken en windparken gerealiseerd. Wanneer dit op landbouwgrond gebeurt, wordt per MW aan opgesteld vermogen per jaar 1.000 euro

in een fonds afgedragen. Ook deze gelden worden jaarlijks rechtstreeks op boerenbedrijven benut voor de verduurzaming. Gemeenten in Salland organiseren dit fonds. We verwachten dat hier jaarlijks circa 0,5 miljoen euro in rondgaat.

- De **natuur en milieu organisaties en terreinbeherende organisaties** stellen pachtgronden beschikbaar voor de winning van ruwvoer en strooisel. Ook leveren zij een bijdrage aan de monitoring van natuur en landschap. Zij stellen hierbij mankracht beschikbaar en organiseren vrijwilligers.

De vetgedrukte partijen tekenen samen de New Salland Deal en committeren zich samen zo tien jaar lang toe te werken naar Salland als meest duurzame landbouwgebied en meest aantrekkelijke gebied voor mens en natuur. Ze zetten samen deze stip op de horizon en werken daar samen gestaag naar toe. De boer heeft zekerheid, de boer heeft een stip op de horizon, de New boer is in 2030 klaar voor de toekomst.

SALLAND LOONT